

Kőszegi-hegység zsebkalauz

A-Á

Alsó-erdő: A Gyöngyös-patak bal partján, a patak völgyétől keletre elterülő kisebb fennsík jellegű erdőszült terület gazdag gomba- és vadállománnyal.

Apostolok fája: A Hosszú-völgy felső szakaszán elhelyezkedő különleges bükkfa 12 törzssel rendelkezik, amelyek közül sajnos már egyre több szárad el.

Asztal-kő: A Velemből az Írottköre vezető turistaútról leágazó jelzésen kb. 100 méterre található. A magányosan álló szikla - hasonlóan a pár kilométerre található Kalapos-kövekhez - vulkáni eredetű metamorf kőzetből, zöld palából épül fel. Az egykori tengeralatti vulkán anyagába nagy mennyiségű mészsanyag keveredett, ez a beszívargó csapadékvíz hatására kioldódott a kőzetből és ennek következtében a kőzet szerkezete fellazult, felgyorsítva az eróziót. A kőzetben a mészsanyag egyenetlenül, hol igen nagy, hol alacsony koncentrációban halmozódott fel, ez okozza a különleges sziklaforma kialakulását.

Árpád-forrás: A Vörös keresztől DK-i irányban 1000 m-t haladva, a Kék túra útvonalától kb. 200 m-re É-i irányban található foglalt forrás. Vízyűjtője Hármaspatak - Vogelsangbach - Güns - Gyöngyös-patak.

B

Borha-forrás: A jelzésen a Kőszeg-Velemmel összekötő ún. Terv-út egyik, a Szt. Vidi elágazás előtti utolsó bal hajtókanyarjától 200 méterre található. Vízyűjtője a Szerdahelyi-patak - Gyöngyös-patak, a forrásvíz hőmérséklete 11,4 °C. Vízhozama átlagosan 16 l/perc.

Bozsok: Írásos említése 1279-ből ismert Villa Bosuk néven. A kis határmenti település gazdag történelmi múlttal rendelkezik, területe már a római korban is jelentőséggel bírt: határában római villa maradványait találták meg, a település felett húzódó völgyből indult a Savariát ellátó vízvezeték egyik ága. 1405-ben a Garaiak kapták meg. 1445-ben III. Frigyes foglalta el. Rohonc visszavétele után Mátyás adományozta hűséges hívének, Tárnok Péter királyi kincstartónak, aki Bornemissza Jánosnak adta tovább. Később a Sibrik-család kapta királyi adományként, de 1538-ban, a Rohoncot birtokló Batthyány-család is igényt tartott rá. Ők azonban csak 1616-17-ben tudták megvásárolni egy részét, az egyik kastéllyal. A falut az 1532-es török támadás teljesen elpusztította, így horvátokat telepítettek be, akik - bár sokáig őrizték nyelvüket - a 19. század második felére magyarrá lettek. A ma alig több mint 400 lakosú település a történelem folyamán két várkastéllyal is büszkélkedhetett. Sajnos az 1551-ből ismert Alsó-kastély, amelyet a Batthyányiak a 17. században fényes főúri várkastéllyá építettek, a 19. század közepén villámcsapás következtében leégett, ma már romjai is alig láthatók. Épségben fennmaradt viszont a késő reneszánsz Sibrik kastély. A talán Árpád-kori alapokra épített háromrészes nemesi lakóházból, melyet 1554-ben említettek először, 1614-ben a török portyázások miatt erődített várkastélyt alakítottak ki. 1702-ben korszerűsítették, majd 1815-ben nyerte el mai alakját. A hagyomány azt tartja, hogy a 16. században Mátyás király vadászkastélya volt. A Sibrik-család 1906-ban adta el Végh Gyulának, az Iparművészeti Múzeum későbbi főigazgatójának, aki igazi szerelmese volt a kastélynak és a környéknek. A kastélyban ma szállodaként működik, amelynek szépen gondozott angolparkja, a kastély körül elterülő őspark ideális helye a kikapcsolódásnak. A kastélytól a Kalapos-kőig tanösvény vezet fel.

A Szent Anna plébánia templom középkori eredetű épület, amelyhez a falu legjelesebb ünnepe, a búcsú kapcsolódik. A templom erődszerű kerítése közvetlenül a patak mellett található, ahonnan a patak túloldalán lévő szintén műemlék jellegű középkori torony látható.

Bozsoki Borház (Rákóczi u 133.): a falu legrégebbi házában került kialakításra, kőszeghegyaljai pincebelső, a szőlőművelés és borfeldolgozás eszközei, Kőszeg-Vashegy borfajtáinak bemutatása.

Bozsoki Szüreti Multság (szeptember harmadik szombatján): szüreti felvonulás, borkóstoló, kulturális műsor, kézműves vásár, gyümölcsös sütemények versenye, tréfás próbatételek, népi táncház.

Büdös-kút: A Vörös keresztől kb. 1100m-re DNy-ra, az Árpád-forrással egyvonalban, K-i irányban haladva tovább kb. 500 m-re található a foglalatlan forrás. Vízugyjtója a Hármaspatak – Vogelsangbach – Güns – Gyöngyös-patak. A forrás vízhozama kb. 5 l (becsült adat).

C-Cs

Cák: Első írásos említése 1279-ből való, akkor Villa Chak néven említik. A későbbiekben Czak, Czaak változatok is előfordultak. A 13-14. században a Németújváriak birtoka volt, először Szent Vid vár, majd Rohonc tartozékaként. 1405-ben Zsigmondtól Garai Miklós nádor kapta meg. Ekkortól Rohonc birtokosai, Morgenwerder Jakab, Mátyás király tüzérmestere, a Baumkirchner-család, majd a Batthyányiak uralták. A 16-17. századi pusztítások nem kerültek el Cákot sem; 1573-ban átvonuló katonák égették fel, a Bocskai-felkelés harcai idején 17 házából 12 elpusztult. A 19. század végéig jelentős szőlő és borkultúrája volt, amit a filoxéra járvány nagyrészt elpusztított. A szőlőket újraterelítették, de az ágazat régi jelentőségét nem nyerte vissza, a korábban is jelentős gesztenye- és gyümölcsstermesztés vette át szerepét. Avar-kori sírdombokat és a 20. század elején két frank mintájú, 9. századi típusú szárnyas vaslándzsát is találtak itt. Korábbi középkori, Szent Péter és Pál tiszteletére szentelt temploma helyett, 1894-ben építettek újat, Szent Erzsébet titulusú, Ludwig Schöne bécsi építész tervei alapján. Az 1920-as évek elején 1-2 évig lignitbánya működött, de gazdaságtalansága miatt felhagytak a termeléssel. Bár az ősi falukép a 19. század második felében jelentősen átalakult, Cák régi épületeinek magas kőkerítései, a zárt kapuszínek rejtekében található gyönyörű tornácok, évszázados lugasok ma is lenyűgözik az idelátogatót.

Cáki pincesor: Kőszeg-hegylja aprócska településén, Cák festői szépségű környezetében található a híres Cáki pincesor. A műemlékként védett, 9 db zsúpfedeles pince régi korok hangulatát idézi. Körülöttük néhány, 100 évesnél is idősebb szelídgesztenyefa őrzi emlékét a valamikor virágzó gesztenyeligeteknek. A XIX. század második felében épült házakban gyümölcsöt (szőlőt, gesztenyét) és bort tároltak. A pincesor szabadon megtekinthető, a pincék belső berendezése nyitvatartási időben, március 15-től október 31-ig, hétfő kivételével naponta 10-12 és 14-16 óra között látható.

Chernel-kert: Kőszeg északkeleti részén, a Címerpajzs dűlőben található a helyi védettséget élvező Chernel-kert. Egykor a Chernel család mintegy 1,5 hektáros birtoka volt, melyet gazdasági célokra használtak mindaddig, míg Chernel István, a jeles ornitológus, emlékkertté, madárvédelmi mintateleppé nem alakította. A mai arborétum kialakításához 1898-ban fogott hozzá, amikor nemzeti ünnepek és családi események kapcsán emlékfákat kezdett ültetni, majd sűrű sövényeket alakított ki, hogy a madarak számára megfelelő fészkelő- és búvóhelyet létesítsen. Baráti kapcsolatot ápolt számos környékbeli arborétum gazdájával, s a telepítendő növények egy részét is Kámonból, Szelestéről szerezte be. A kerttel hármast cél kíván szolgálni, úgymint madárvédelmi mintaterület létrehozni – ennek mai folytatása a kertben működő madárvédelmi mintatelep -, emlékparkot kialakítani, és gyönyörködtetni. Korai halálát követően utódai többé-kevésbé megpróbálták a park értékeit fenntartani, bár a gyümölcsstermesztés ekkor ismét előtérbe került. A kert mellett állították fel 1931-ben Chernel István emlékművét, melyre a portrét Mayer Sándor szombathelyi szobrászművész készítette. A II. világháborút követően a kertet államosították, gazdálkodóknak bérbe adták, megteremtve az esélyét teljes pusztulásának. Szerencsére Horváth Ernő a Vas Megyei Múzeumok igazgatóhelyettese és még sokan mások szót emeltek a kert érdekében, így az 1965-ben a múzeum birtokába került és még abban az évben védetté nyilvánította az Országos Természetvédelmi Hivatal. A kertet Retkes József tervei alapján rekonstruálták, s megnyitották a nagyközönség számára. Területe a szomszédos kertek megvásárlását követően 1972-re 2,5 hektárra nőtt. 1972-ben, egy kis faházban elkészült a Chernel István Múzeum, melyben a Chernel hagyatékon túl a Kőszeg környékének élővilágát bemutató gyűjtemény is helyet kapott.

1994-ben a két éve zárva tartó arborétum és múzeum a Fertő-Hanság Nemzeti Park Igazgatóság (majd 2002-es megalakulását követően az Őrségi Nemzeti Park Igazgatóság) kezelésébe került. 1998-ban alakították ki a védett növényeket bemutató tanösvényt. A Chernel István Múzeum az igazgatóság által épített új épületben kapott helyet, s megkezdődött a besűrűsödött kert felújítása. Hangulatos úttal sikerült feltárni a kert korábban gyümölcsösként használt, s Horváth Ernő által díszfákkal beültetett részét. 2002-ben készült el a kőszegi szobrászművész, Tornai Endre András által készített kapu, mely különlegességével sokakat becsal a kertbe.

Chernel-kerti jegenyefenyő: Kőszegen a Chernel-kertben találjuk a kb. 100 éves Kaukázusi jegenyefenyőt. A fát Chernel István ornitológus ültette a múlt század elején. Törzsén villámcsapás nyomát láthatjuk.

Ciklámen erdei tanösvény: A 4,5 km hosszú, 11 állomásból álló tanösvény témája a Kőszegi-hegység erdőgazdálkodása. A tanösvény a Szent Vidtől a Stájer-házakig vezet a látogatókat. Először a jelzést kell követni a Hörmann-forrásig, majd ott a jelzést a Stájer-házi Erdészeti Erdei Oktatóközpontig.

Ciklámen-forrás: A Stájer-házak közvetlen szomszédságában található, vízgyűjtője a Stájer-patak - Hármás-patak – Vogelsangbach – Gyöngyös-patak. A forrásvíz hőmérséklete 10 °C, vízhozama átlagosan 8,64 l/perc.

Cseke-forrás: A Velem határában, egy természetes gesztenyefa mellett található forrás eltömődés miatt sajnos elapadt. Vízgyűjtője a Szerdahelyi-patak - Gyöngyös-patak.

Csillaghúr tanösvény: A 3,5 km hosszú, 30 állomásból álló tanösvény témája az Írottkö Natúrpark jellemző növény-és madárvilága. Megtekinthető a Kincs Pihenőtől az Óház-kilátóhoz vezető út mentén.

Csónakázó-tó: A Gyöngyös-patak az első duzzasztó zsilipet elhagyva, a Malomárok mellékágával fogja közre Kőszeg csónakázó és horgásztavát. A Kőszegi Csónakázó tavat 1978-ban a város északnyugati részén, a Kálvária-hegy lábánál létesítették társadalmi munkával, csónakázási és horgászati céllal. 2006. január 1-jétől a Kőszegi Sporthorgász Egyesület kezelésébe került a tó, mely átfolyó rendszerének köszönhetően folyamatosan a Gyöngyös mellékágából, a Malomárokból kapja a frissítő vizet. A Csónakázó tó sekélysege ellenére a megye leghidegebb vizű tava, ugyanis a jégolvadás 1-1,5 héttel később következik be a megye többi tavához viszonyítva. A 3,3 ha-os tó fokozatosan mélyül 1,5-2 méterig. A tómeder váltakozva enyhén iszapos, kavicsos aljzatú. A tóban a keszgfélék népes családján túl természetesen fogható ponty, amúr, süllő, és harcsa is. 2008-ban az egyesület a tó körüli sétaúton 20 táblából álló halismereti tanösvényt, majd 2009-ben az ösvényhez kapcsolódó bemutatóházat létesített.

D

Doroszlói-patak: A Pogányokon keresztül, Kőszegdoroszlón át a Kőszegszerdahelyi-patakba torkolló vízfolyást az Enikő-forrás táplálja.

E-É

Ebenspanger-forrás: A Kőszegi-hegység legmagasabban fekvő forrásai közé tartozik, nem foglalt forrás. Megközelíthető a Bozsokról az Írottköre vezető jelzésről leágazó jelzésű úton. A Tündér-kút szomszédságában található forrás 1900-ban kapta a nevét. (Néhány leírásban csupán János-forrásként szerepel.) Névadója az első nyugat-magyarországi turistaszervezet (a Magyarországi Kárpátgyesület Vasvármegyei Osztálya) egyik alapítója és titkára. Az ő nevéhez köthetők a Kőszegi-hegység első jelzett turistaútjai.

Elektromos-forrás: A jelzésen, a Kőszeget Velemmel összekötő ún. Terv-útról Velem irányába letérve pár száz méterre található. A forrást az 1970-es évek elején az akkori ÉDÁSZ természetjáró csoportja foglalta, nevét is innen kapta. Vízigyűjtője a Kőbányai-patak – Cádi-patak – Szerdahelyi-patak - Gyöngyös-patak, a forrásvíz hőmérséklete 10,2 °C . Vízhozama átlagosan 24 l/perc.

Enikő-forrás: A jelzésen, a Kőszeget Velemmel összekötő ún. Terv-út egyik bal hajtókanyarjában található foglalt forrás, melynek vízigyűjtője a Doroszlói-patak – Cádi-patak – Szerdahelyi-patak - Gyöngyös-patak. A forrásvíz hőmérséklete 12,3 °C, vízhozama átlagosan 4,28 l/perc.

Eresztvényi cédrus: Kőszeg és Velem között, az ún. Alsó-tervút mentén található esőházzal szembeni gyalogos lejárón jutunk a mintegy 200 méterre lévő Eresztvény majorhoz, melynek udvarán áll a fa. A kb. 120 éves atlaszcédrus a Babó család birtokán kiemelt védelmet és megbecsülést élvez.

Élő Erdő tanösvény: A Szt. Vidtől a Hörmann-forrásig nyúló, az erdei élővilágot bemutató interaktív tanösvény.

F

Fatalin-bükkök: Az itt található közel 300 éves fák ún. „hagyásfák”, melyek átvészelték a területen az évszázadok során végzett többszöri fakitermelést. Ezek a bükkfák közel egyidősek a Stájer-házaknál található tekintélyes méretű, lassan száradásnak induló bükk fával.

G-Gy

Gyertyán-kút: A jelzésen a Velem-Hörmann-forrás közötti aszfaltút egyik bal hajtókanyarjában található foglalt forrás. Vízigyűjtője a Szerdahelyi-patak – Gyöngyös-patak, a forrásvíz hőmérséklete 12,2 °C. Vízhozama átlagosan 5 l/perc.

Gyilkos szikla: A közvetlenül a határ mellett található sziklaalakzat a nevét a közelében az 1950-es években történt tragikus eseményről kapta, amikor is egy a határon átszökni kívánó férfi lelte itt halálát.

Gyöngyösfalui körtefa: Lukácsházán a Forma Vitrum üzem épülete mellett haladó aszfaltos úton annak kanyarulatáig, majd róla a kanyarban induló földútra letérve a Csömötei-hegy lábáig haladunk. Itt letéve gépkocsinkat, gyalogosan a baloldali úton mintegy 100 méter megtétele után elérjük az út mellett táblával jelzett, mintegy 200 éves házi körtefát. Védett fa, mely monumentális ágaival és koronájával főként virágzásban nyújt felejthetetlen élményt.

Gyöngyös-patak: A Kőszegi-hegység egyik fő vízigyűjtő vízfolyása. A hegységben eredő patakok vízjárása meglehetősen szeszélyes, ugyanis a bőséges és intenzív csapadékhullások során a rövid, nagyeesű patakokon rendkívül gyorsan vonulnak le az árhullámok. Ezek a főfolyókba (Gyöngyös, Pinka) jutva összegződnek és gyakran jelentős áradásokat idéznek elő. A Gyöngyös vízhozama alacsony vízállásnál 0.85 m³/ sec, magas vízállásnál 100 m³/ sec.

H

Halismereti tanösvény: A 800 m hosszú, 21 állomásból álló tanösvény témája a Magyarországon fogható halfajok bemutatása. Megtekinthető Kőszegen a Kálvária hegy lábánál található Csónakázó-tó körül, ami a város egyik gyöngyszemeként horgászvízként is üzemel. A tó partján található a Horgász Oktatóközpont, melyben a vizek és környezetük élővilágának bemutatása mellett horgász eszközök, relikviák is láthatóak.

Hármas-patak: A Tábor-hegy és a hegység főgerince között húzódó völgy fő vízgyűjtője, mely már ausztriai oldalon a Vogelsangbach-on keresztül a Gyöngyös-patakba torkollik.

Hétforrás: A rótfalvi katlanvölgyben, az Országos Kéktúra útvonalán, az egykori határőr laktanya szomszédságában található. Vízgyűjtője a Gyöngyös-patak, a forrásvíz hőmérséklete 11 °C, vízhozama átlagosan 113,9 l/perc. Korábbi mérési adatok: 1954.11.24. - 89 l (abszolút minimum), 1955.04.19. - 450 l (abszolút maximum)

A legismertebb forrás első elnevezése már nagyon korán, a XIV. században is élt, Várkutának hívták, s az egykori Ó-ház (Ó-vár vagy Felső-vár) vizét adta. A XVII. sz. végén német neve volt, úgy hívták, „Brunnengraben kútja”, azaz magyarul a „Kútvölgye kútja”. A párkányzattól kifolyva medencében gyűlik össze a forrásvíz, ahonnan továbbcsorog a Gyöngyös-patak felé. A jelenlegi forrásfoglalás 1896-ban a Millennium alkalmából készült, ekkor helyezték el a hét honfoglaló magyar vezérre emlékeztető táblákat is.

Hétforrás (volt határőrlaktanya): A forrás mellett álló, a vasfüggöny lebontásáig működő határőrlaktanya mára már igen elhanyagolt, romos állapotba került. Jól kivehető a parancsnoki szállás épülete, a legénységi épületben a konyha, a kultúrhelyiség (kantin), a körletek. Egy ott szolgáló katona visszaemlékezése alapján „... a Hétforrásnál szolgálók szakasza a Pintértetőnél kezdődött, és a Vörös-keresztig tartott. Itt kezdődött a Hörmann-forrásnál található határőrlaktanya működési területe, ami Bozsok szélén, a Sötét-völgyben végződött, a Kalaposkő lábánál. A Hétforrásnak (a már mondott Pintértetőtől a Vörös-keresztig) 20 szektora volt, míg a Hörmann a Vörös-keresztől a Sötét-völgyig 40 szektorból állt. Ez a 40 szektor 9800 métert tett ki, a Hétforrásé kb. a fele hosszúságú volt. A jelzőrendszer nyomvonalát avatott szem Szombathelyről is felismerte: az Írott-kő nyúlványát képező Asztal-kőtől a Sötét-völgyig kivehető volt a nyiladéka a városból is. A harmadik hegyi őrsnek, a Keresztkútnak nem volt jelzőrendszere, ők a határ nyugat felé irányuló kitüremkedésében szolgáltak, és csak szakaszra jártak ki, meg Hétforrásnak és Hörmann-nak adtak zárást.”

Hétszemű-völgyi forrás: A Gyertyán-kúttól a Szépkilátó érintésével kb. 300 m-re található a foglalt forrás. Vízgyűjtője Szerdahelyi-patak - Gyöngyös-patak. A forrásvíz hőmérséklete 13,2°C, vízhozama 7.2 l.

Hordómosó-forrás: A cáki gesztenyések területén, a Cádi-pincesor házai között található foglalt forrás. Vízgyűjtője a Cádi-patak - Doroszlói-patak - Szerdahelyi-patak - Gyöngyös-patak. Vízhozama 7.2 l/perc.

Hörmann-forrás: A Velemből induló felújított aszfaltút végpontja, egyben az Írott-kő csúcsára induló 2 km-es turistaút kezdőpontja. Vízgyűjtője a Gyöngyös-patak, a forrásvíz hőmérséklete 10,4 °C . Vízhozama átlagosan 3,48 l/perc. A forrást először Csarmas-kútjának nevezték, a XVIII. században kapta a Hörmann-forrás nevet. Két okból is híres, egyrészt arról, hogy a Kőszegi-hegység legmagasabban fekvő (713 m) forrása. Másfelől névadójáról, Bethlen Gábor korának tragikus sorsú várnagyáról, Hörmann Mihályról. A nyugat-magyarországi főrendek közül gróf Batthyány Ferenc 1620 őszén Bethlen Gábor oldalára állt. Őt követte a vár úrnője, Széchyné Forgách Margit is. Kiadta a parancsot, hogy a várkert kapuján át engedjék be a felkelőket. Erről csak Hörmann várnagy tudott. 1621 tavaszán Rainbolt Collalto, császári hadvezér erős sereggel vette körül a várat és a védekezés értelmetlenné vált. Hogy a várban felhalmozott puska ne kerüljön a császárhű hadak kezére, Hörmann felrobbantotta a lőporkészletet és a kőszegi Felsőerdő egyik forrásánál, a Csarmas-kútnál lévő barlangba menekült. A városi múzeumban ma is található egy kettős törkés, bőrtokján felirattal: „Ez az a tör és kés, mellyel ... miután megtalálták, megkapta árulása bérét, mert e forrás előtt elevenen megnyúzatott”. A halálos ítéletnek és kivégzésének napját is ismerjük: 1621. május 27. Emlékét a kőszegi Várparkban 1971-ben emelt Hörmann-kő is őrzi.

I

Írott-kő(-kilátó): A 883 m magas Írott-kő (korábban Szálkő) nemcsak a Kőszegi-hegység, hanem egyben a Dunántúl és Burgenland legmagasabb pontja is. Németül is így hívják: Geschriebenstein, azaz „Megírt kő”.

A hegytetőn épült kilátótól mintegy 40 méterre, osztrák területen található a hegynek is nevet adó sziklaalakzat, amelyen ma is kivehető a bevéselt C B E betűk, melyek egykor a Batthyány és az Eszterházy birtokok határvonalát jelölhették (Confinia Batthyányana Esterhazyana). Az 1913-ban épült Írott-kő-kilátó (1909-ig Árpád-kilátó) egyszerre két ország területén fekszik, Magyarország és Ausztria irányából egyaránt megközelíthető. Tetejéről pazar kilátásban lehet részünk, jó idő esetén akár a Fertő-tóig és a Balatonig is ellátni. A 2010-ben felújított kilátó ingyenesen látogatható.

Írott-kő tanösvény: A 2 km hosszú, 20 állomásból álló tanösvény témája a Natúrpark településeinek és a Kőszegi-hegység kirándulóhelyeinek ismertetése. Megtekinthető az Írott-kő-kilátóhoz vezető út mentén.

J

Jávor-kút: A jelzésen a Borha-forrástól pár száz méterre található foglalatlan forrás egyedi értéket képvisel. Vízugyűjtője a Szerdahelyi-patak – Gyöngyös-patak.

József-forrás: Kőszegen a Missziósháztól a Szt. György utcán elindulva, DK-i irányban kb. 1000 m-t haladva, a szőlőskertek között található a forrás a 6762. számú ingatlanon. A jelenlegi foglalás 1980-ban készült. A forrás Kőszeg város vízhálózatába van bekötve, vízhozama 42 l/perc. A vízhálózatba a József-forrástól 100 m-re É-ra lévő Tőkés-forrás vizét is bevezették (24 órás vízhozama: 5-20 m³). A forrás vizét a 600 m³-es Hunyadi Mátyás víztározóba vezetik. Az 1930-as években a Katonai Reáliskolát látta el ivóvízzel.

K

Kalapos kövek: A Bozsokról induló jelzésen haladva érünk el 2 km megtétele után a hegygerincen található területre. Az itt található sziklák vulkáni eredetű metamorf kőzetből, zöld palából épülnek fel. Az egykori tengeralatti vulkán anyagába nagy mennyiségű mészkő keveredett, ez a beszivárgó csapadékvíz hatására kioldódott a kőzetből és ennek következtében a kőzet szerkezete fellazult, felgyorsítva az eróziót. A kőzetben a mészkő egyenetlenül, hol igen nagy, hol alacsony koncentrációban halmozódott fel, ez okozza a különleges sziklaformák kialakulását.

Kálvária: A Kőszegi-hegység északkeleti végén lévő Kálvária-hegyen (392 m) épült a város szinte minden pontjáról látható Kálvária templom, amelyhez Krisztus szenvedéseit ábrázoló, 14 stációépülettel szegélyezett meredek földúton juthatunk el. A barokk templomot a pestis járványt követően jezsuita kezdeményezésre 1729 és 1734 között építették. Mellé egy évvel később remetelak is épült. Lakói között volt a templom első festője, gróf Weisz Henrich. A dombtetőről szép kilátás nyílik Kőszeg városára. Nem messze innen, a régi Kőfejtő szélén található az 1936-ban emelt háromhalmos vasbeton Trianoni kereszt, ahonnan a szomszédos Ausztriába tekinthetünk át.

Kendig: A jelzésen a Kőszegi-hegység gerincén a Vörös-kereszt és a Hörmann-forrás közt félúton található hegycsúcs, ahol jelenleg rádióállomás és meteorológiai mérőállomás is található. Az elmúlt évek fakitermelésének köszönhetően a hegycsúcsról és a gerincen tovább vezető turistaútról D-i és É-i irányba is csodálatos kilátás adódik.

Kereszt-kúti Erdei Pihenő (volt határórlaktanya): Az elmúlt évek során a Vasfüggöny volt határórbázisának gondos, természetközeli felújításával született meg az Erdei Pihenőhely a kőszegi hegyekben, Kőszegtől 10 km-re, mindvégig szem előtt tartva a természeti értékek megóvását, a komplexum jellegének, "misztikumának" megőrzését. A kivitelezés során törekedtek a természetes anyagok használatára, így a fa és kő dominanciája jellemzi az épületeket.

Jelenleg három apartmanház (volt tiszti lakások), egy hatalmas kandallóval rendelkező vendégfogadó (volt lovarda), hegyi borospince (volt lőszerraktár), cserépkályhás turistaszállás (volt szénatároló), erdei kápolna, játszótér, állatsimogató, szalonnasütők, langallósütő kemence és szabadtéri grillezőhelyek állnak a vendégek rendelkezésére.

A határórbázis múltjáról szóló leírások több alkalommal említenek egy keresztet, mely a terület nevében is megjelenik. A számos elbeszélés alapján a főbejárat közelében - II. János Pál pápa emlékének tiszteletére és a múltbéli, „névadó” keresztre emlékezve - úti áldás került felállításra, melyet 2005 tavaszán szenteltek fel. A pihenőhely egy gyönyörű kilátással bíró szegletében meghitt erdei kápolna rózsafüzér gyűjteménnyel várja az elmélkedni, pihenni vágyókat.

Kincs Villa: Az Erdő utca utolsó házának falán Magyarország talán legrégebbi fennmaradt turistajelzése a II. Világháború előtti évekből származik, s jól jelzi azt is, hogy a turistautak régen ebben az árokban vezettek fel a hegyre.

Királyvölgyi Madártani tanösvény: A 1,5 km hosszú, 34 állomásból álló tanösvény témája az Írott-kő Natúrpark jellemző növény-és állatvilága. Megtekinthető Kőszegen az Árpád tértől a Királyvölgyig tartó gyalogút mentén.

Koronaőrző Bunker: A Kálvária domb lábánál található földalatti pincerendszer, ahol a Szálasi-kormány idején, 1944 decemberétől 1945 márciusáig a Szent Koronát őrizték.

Kőbányai-patak: Az Elektromos-forrás vizeit összegyűjtő patak, mely először a Cáki- majd a Szerdahelyi patakba torkollik.

Kőszegi mocsárciprus: A monumentális megjelenésű, kb. 100 éves lombhullató Mocsárciprust Kőszegen, a Várkör játszótere mellett, a várárookban találjuk.

Kőszegi platánfa: A 150-200 éves juharlevelű platán fát Kőszegen a Béke u. 8. sz. ház udvarán találjuk, a piac mellett. A védett fa kerülete meghaladja a 8 métert.

Kőszegdoroszló: A kora vaskorban és a római korban is lakott terület volt, közelében kora vaskori csontvázas sírok és késővaskori kerámiatöredékek kerültek elő az ásások folyamán. Határához tartozó Pogányok nevű részen római kori emlékeket, közöttük a 19. század elején egy szép Bacchus-fejet találtak, mely a borivás római istenének feje. A Kőszeg várához tartozó falu nevét először Duruzlau (1279) formában örökítették meg. A Németújváriak után Károly Róbert tulajdonába került, majd a Garai-család birtokolta. 1907-ben módosult a falu neve; megkülönböztetésül a Rába melletti, és a Bácskában lévő "Doroszlóktól" a Kőszegdoroszló nevet kapta. Ezt megelőzően a települést Németdoroszlóként, illetve Deutschdorf néven is említették. A település mai képe is idézi a Kőszeghegyalja jellemző településszerkezetét, a templom körüli mag a patak két partjára épült utcasorban folytatódik. A községhez tartozó, Pogányok (korábbi falu) szőlőhegyen található néhány régi, egysejtű, boronafalú pince. Az Írott-kő Natúrpark természeti értékeit bemutató fotókiállítás a Faluházban található (Fő u. 7.). A Szent Márton római katolikus templom Kőszeghegyalja legrégebbi temploma. Keletelt szentélye az eredeti román stílusú templom ma is álló része. Keleti apró ablaka - mely csak kívülről nyitott - a román templomépítészet jellegzetes eleme. Valószínűleg a törökidőknél esett áldozatul az épület, mely az újjáépítés során már barokk jelleget öltött. A 15. században készítették a külső faldíszítést. A fríz töredéke - mely az ablakokat is körbefonta, sőt még a bélietoldalra is átfordult - az 1974-75-ben végzett renoválás során került felszínre. A patak partján álló templom 18. század második felében repedezni kezdett, majd a torony lassú dőlésnek indult nyugati irányban. Ezért építették hozzá a 19. század utolsó éveiben a két túlméretezett támasztópillért. A templom jelenlegi belső teréből főképpen a paraszt-barokk főoltár érdemel említést. A templom orgonáját Szombathelyen építették 1927-ben.

Evangélikus templom (Fő u. 60.): az 1792-ben elkészült imaházhoz 1839-ben tornyot építettek, majd az épületet 1861-ben Czikker Károly építésszel templommá alakították. 1909-ben a gyülekezet megerősödését követően 4 méterrel megmagasították a tornyot, megépítették a templom szentély-részét és a sekrestyét is. Ekkor került sor a templom értékes vörösfenyőből készült födémének kialakítására.

Kőszegszerdahely: Területén már a késő vaskorban állt egy kelta település. A római korban a Völgy-dűlőben téглаégető kemencék működtek. Később is folyamatosan lakott volt, erre utal az itt talált népvándorlás-kori temető is, illetve egy római kori téглаégető kemencét is feltártak. A település első okleveles említése 1374-ből való, Zerdahely néven. Első említésekor már vásártartási joggal rendelkezett, ahol szerdai napokon tartották a vásárokat. Ebben az időben valószínűleg a környék gazdasági központja volt. A rohonci vár tartozéka volt a 16. századig. Egy érdekes adásvétel részeként 1528-ban Batthyány Ferenc adta át Nádasdy Tamásnak és Zalay Jánosnak. Azonban akkor ők sem voltak birtokában, mert a Sibrik-család kapta meg. 1616-tól egy részét újra a Batthyány-család birtokolta. 1898-ban kapta Kőszegszerdahely nevet, hogy meg lehessen különböztetni az ország számos Szerdahely nevű településétől. A település környezetében értékes növényvilággal rendelkező védett láprétek találhatóak. A Kőszegszerdahelyi rét és az Égeri dűlő színes növényvilága többnyire védett növényekből tevődik össze. Itt virágzik a széles levelű kosbor, az ujjas kosbor és a tarka nyúlfiú is.

A római katolikus Mindenszentek-templom középkori eredetű, erődített templom volt. 1757-ben már három oltára és fa szószéke is állt. A kerítés kapujának pilléreit barokk Szent Flórián és Nepomuki Szent János szobrai díszítik. Az 1975. évi restaurálás során román kori ablakok és a déli oldalon egy befalazott kapu került elő. A sekrestye felől egy kálvária jelenet ábrázolása vált láthatóvá. A középkori templomból maradt meg még a keresztelőmedence is. A templom sírboltja a Sibrik család temetkezőhelye.

Néprajzi kiállítás (Kossuth L. u. 5.): a Polgármesteri Hivatal épületében található kiállításon szereplő közel kétszáz tárgy kíván ízelítőt adni a kőszeghegyaljai nép 19-20. századi élet- és munkakörülményeiről, küzdelméről az életben maradásért és a máig megőrzött hagyományairól.

L

M

Mohás-kút: A város határában található Meszes-völgy felső szakaszán található. Vízyűjtője a Gyöngyös-patak, a forrásvíz hőmérséklete 10,9 °C. Vízhozama átlagosan 1,4 l/perc. A jelenlegi foglalatást a Jurisich Miklós Gimnázium természetjárói készítették 1963-ban.

N-Ny

Nagypösei berkenyék: A gyöngyösfalui (pösei) templomtól a Pösei-hegyre vezető földúton annak tetejéig (a legfelső pincesorig) megyünk. Itt letéve gépkocsinkat a pincesor utolsó telkéig sétálva, bal oldalon, szépen gondozott magánterületen találjuk a mintegy 200 éves házi berkenye fákat. A fák érdekessége, hogy már a magyar természetvédelem úttörőjeként tisztelt Kaán Károly is megemlíti őket, mint különleges méretű fákat az 1932-ben íródott *Természetvédelem és természeti emlékek* című művében.

O-Ö

Óház-tető: Kőszeg alapítása a 609 m magas Óház-tetőn kezdődött. A XIII. században feltehetőleg határőrizeti céllal épült a város első vára, a Felsővár vagy Óvár. A XIV. században az Alsóvár létrejöttével fokozatosan elveszítette jelentőségét. A romossá vált épület helyébe

elsőként egy fából, majd 1896-ban kőből készült kilátót emeltek, melyet egy szélvihar döntött le. Később feltárták a kapubástya és a lakótorony alapjait, ez utóbbira a millecentenárium évében a város 15 méter magas, fatetőzetű kőkilátót emelt.

Az Óház-tetőről gyönyörű kilátás nyílik: a pozsonyi hegyek, a Fertő-tó, a Ság és a Somló is feltűnik, tiszta idő esetén pedig a távolban látható a hósipkás Schneeberg is.

Óriás gesztenyefa: A több száz éves szelídgesztenye fát Kőszegen, a Királyvölgyben találjuk. Az egykori vendéglőt elhagyva, az aszfaltos út bal oldaláról lépcső vezet hozzá. Országunk hajdan volt legnagyobb gesztenyefájának méretét ma már csak egy törzsdarab érzékelteti. A XV. századi magyar királyok által alapított szőlőbirtokok és gesztenyeerdők emlékét őrző Királyvölgyben állott több mint 500 évig a 10 méteres kerületet elérő óriás gesztenyefa.

Óriások útja: A 7 km hosszú, 5 állomásból álló tanösvény témája a Széles-kő és a Kalapos kő közötti hegygerinc jelentősebb sziklaalakzatainak, kisbarlangjainak bemutatása. A tanösvény a bozsoki Sibrik kastélytól vezet a látogatókat a Kalapos-kőig.

Ördögárok: A kőszegi Erdő utca folytatásában a Kőszegi-hegység egyik leghosszabb, de főleg legmélyebb sziklás „szurdoka” a város közvetlen szomszédságában, melyben évtizedekkel ezelőtt még szekérút vezetett. Az üledékes kőzetek eróziós pusztulása jól megfigyelhető itt. Az „ördögárok” elnevezés nem egyedi, sok helyen található máshol is az országban azonos vagy hasonló földrajzi név.

Ördögtányér: A jelzésen haladva a Pintér-tetőt elhagyva, és a Hétforráshoz vezető erdészeti műutat keresztezve immár a jelzésre váltva hamarosan elérünk a sziklához. A Bozsok közelében található „Kalapos-kövek” néven ismert sziklaalakzatokhoz hasonló módon kialakult képződmény, mely a hegység ezen részén igen ritka, vulkáni eredetű metamorf kőzetből, zöld palából épül fel. Az egykori tengeralatti vulkán anyagába nagy mennyiségű mészsanyag keveredett, ez a beszivárgó csapadékvíz hatására kioldódott a kőzetből és ennek következtében a kőzet szerkezete fellazult, felgyorsítva az eróziót. A kőzetben a mészsanyag egyenetlenül, hol igen nagy, hol alacsony koncentrációban halmozódott fel, ez okozza a különleges sziklaforma kialakulását.

Őz-kút: Bővizű foglalt forrás az Alsó-erdőben, Ólmod határában. Az Országos Kéktúra útvonaláról leágazó jelzésen érhető el. A forrást őzet ábrázoló dombormű díszíti. Ma is használt nevét a Szarvas-kúthoz és a Róka-kúthoz hasonlóan valószínűleg az 1920-as években kapta. A két világháború közötti időben cserkész táborok helyszíne, abban az időben kis védkunyhó is állt itt. Vízhozama 6 l.

P

Péterics-forrás: A Hosszú-völgy Velemhez közeli részén, a Péterics-hegy lábánál fakadó forrás. Neve valószínűleg a terület egykori tulajdonosára utal.

Pogányok: A Kőszegi-hegység déli lejtőjén fekvő Pogányok valaha önálló falu volt, ám később - bár közelebb van Kőszeghez és Cákhoz - Kőszegdoroszló "kiskertjévé", szőlőhegyévé vált. Már az 1279-ben kelt osztálylevélben is említik Pujan néven, kiemelve az itteni borospincék jelentőségét. Itt, a jó meleg déli hegyoldalon már ősidők óta szőlőtermesztéssel foglalkoztak. Az osztálylevélből egyértelműen kitűnik, hogy a szőlőművelés a rómaiak után a koraközépkorban is folytatódott a községben. A település közelében kora vaskori csontvázas sírok és késő vaskori kerámiatöredékek is kerültek elő. Számos római kori leletet is találtak itt, melyek közül kiemelkedik egy Bacchus-fej. Még látni szép régi pincéket - a Pogányok régi borospincéi nem kőből épültek, hanem boronafalúak voltak, homlokzati bejárattal -, de szaporodik az új, kisebb-nagyobb víkendházak száma is. A villanyvezeték mellett 2004-ben a tulajdonosok összefogásával a vezetékes ivóvíz is felkerült a hegyre.

R

Róka-kút: Foglalt forrás az Alsó-erdő déli részén.

S-Sz

Sáros-forrás: A Vörös-keresztől DK-i irányban a műúton haladva a Hörmann-forrás felé, kb.1500 m-re, közvetlenül a műút mellett található foglalt forrás.

Sebes Pisztráng Tanösvény (Lukácsháza): A 3,2 km hosszú, 3 állomásból álló tanösvény témája a Gyöngyös patak és környezetének élővilága, természeti értékei. A tanösvény Lukácsházától vezet a látogatókat Kőszeg, Gulner malomig. A tanösvény mentén bejárható szakaszon kizárólag sportszerű műlegyező, pergető műcsalis módszerrel lehet horgászni.

Sibrik kastély: A ma alig több mint 400 lakosú település a történelem folyamán két várkastéllyal is büszkélkedhetett. Sajnos az 1551-ből ismert Alsó-kastély, amelyet a Batthyányok a 17. században fényes főúri várkastéllyá építettek, a 19. század közepén villámcsapás következtében leégett, ma már romjai is alig láthatók. Épségben fennmaradt viszont a késő reneszánsz Sibrik kastély. A talán Árpád-kori alapokra épített háromrészes nemesi lakóházból, melyet 1554-ben említettek először, 1614-ben a török portyázások miatt erősített várkastélyt alakítottak ki. 1702-ben korszerűsítették, majd 1815-ben nyerte el mai alakját. A hagyomány azt tartja, hogy a 16. században Mátyás király vadászkastélya volt. A Sibrik-család 1906-ban adta el Végh Gyulának, az Iparművészeti Múzeum későbbi főigazgatójának, aki igazi szerelmese volt a kastélynak és a környéknek. A kastélyban ma szálloda működik, amelynek szépen gondozott angolparkja, a kastély körül elterülő őspark ideális helye a kikapcsolódásnak.

Stájer-házak: A Stájer-házak néven ismert épületegyüttes Kőszegtől mintegy tíz kilométerre, a Kőszegi-hegységben áll. Az első két épületet Kőszeg városa a XVIII. század végén lakóháznak építette, Mária Terézia Erdőrendtartásának (erdőtörvényének) kiadása után, a szakszerű erdőgazdálkodás megkezdésére, Stájerországból 1750-ben behívott erdészek számára. Az erdőőrök 1780 tájától egészen 1954-ig laktak itt, és 1920 után panziót is berendeztek, ahol olcsón árusították teheneik friss tejét, az abból érlelt sajtot, valamint kenyeret, szalámit és bort. A házak falai agyagba ágyazott terméskövekből készültek, nyitott tűzhelyük volt, a tetőt pedig faszindellyel fedték be. A hosszú évek alatt csak kisebb átépítéseket végeztek rajtuk, a nyitott tűzhelyet kemence, a faszindelyt cserép váltotta fel. A vadászlakot Chernel György építette 1830-ban.

A ma is itt álló haranglábat az 1902-ben elhunyt Kayszrál Károly erdész hagyományából állították, de harangja ma Szombathelyen, a Falumúzeumban található. A haranggal nemcsak az erdőmunkások munkaidejének elejét és végét jelezték, de olykor az eltévedt turisták érdekében is megkondították.

1932-ben dr. Stur Lajos anyagi támogatásával építették fel a dr. Thirring Gusztávról elnevezett turistaszállót, aminek csak az alapjai maradtak meg.

Az egyik volt erdészházban a Szombathelyi Erdészeti Rt. erdészeti múzeumot hozott létre a millicentenárium évében, mely a természetjárók kedvelt célpontjává vált. A kiállítás a Kőszegi-hegység növény- és állatvilágát, a táj történetét mutatja be. Jelenleg a múzeum a Stájer-házi Erdészeti Múzeum és Erdei Iskolához tartozik. Csoportokat bejelentkezés alapján a nyitvatartási időn kívül is fogadnak. A házak mellett fakadó forrás vize kis arborétumot öntöz. Ennek érdekessége a díszes levelű szúrósfenyő és a sárga virágú Havasszépe. Ez a nálunk nem honos növény olyan jól érzi magát itt, hogy a környező erdőszéleket kivadult példányai is díszítik. Egy érdekesség: 1947. február 19-én itt mérték a hótakaró vastagságának magyarországi rekordját, 151 cm-t.

Stájer-házi bükk: A Kőszegi-hegységben, a Stájer-házak mellett találjuk a több mint 200 éves közönséges bükköt. Fokozottan védett területen áll a fa, mely hatalmas koronát fejlesztett. Csúcsa sajnos szárad.

Stájer-házi Erdészeti Múzeum és Erdei Iskola: Az Alpokalján, a Kőszegi-hegység szívében álló egykori erdészlakokban, a Stájer-házakban, alakította ki kezelőjük, a Szombathelyi Erdészeti Zrt. 1996-ban az Erdészeti Múzeumot, 2002-ben az Erdészeti Erdei Iskolát, végül 2004-ben az Erdei Szállót.

Az iskola célja, hogy bemutassa az erdőben dolgozó ember munkáját és megszerettesse a gyermekekkel a természetet, az erdőt.

Az Erdei Iskolában egy 28 fős tanterem és egy 16 fős kabinet szolgálja az oktatást, de minél több foglalkozást igyekeznek erdei környezetben tartani. Az Erdészeti Múzeum kiállítása áttekintést nyújt az erdőgazdálkodás történetéről, a Kőszegi-hegység természetrajzáról és kutatóiról, így az ott látható értékek fontos segítői az Erdei Iskola által nyújtott foglalkozások megvalósításának. Az Erdei Iskola szezonálisan, március 15-től november 15-ig működik, míg az Erdei Szálló, mely fűthető, külön igény szerint, télen is rendelkezésre áll. Az Erdei Iskolához történő eljutást szolgáló gépjárművek számára, külön díjfizetés nélkül, úthasználati engedély igényelhető, a megközelítést lehetővé tevő erdészeti magánutak használatához.

Az Erdei Szállóban egy 14, kettő 6 és egy 2 ágyas – külön zuhanyzóval ellátott – szobában tudják elhelyezni a vendégeket, szükség esetén pótágyakat, valamint ágyneműt biztosítanak. A szállón jól felszerelt konyha is rendelkezésre áll. Az étkeztetés (reggeli, ebéd és vacsora) szállítással megoldható.

Sulter-malom (Velemi vizimalom): A Szerdahelyi-patakra épült, Kőszegszerdahely határában található, látogatható ipari műemlékmalom.

Szabó-hegy: Az elnevezés a hegység Kőszeggel határos területeit foglalja magában, mely az elmúlt században a környék kiemelt üdülőkörzetévé vált. Fénykorát az 1980-as években élte.

Szarvas-kút (Hubertusz-forrás): Kőszegfalva közelében található forrás. A forrás mellett pihenőhelyet alakítottak esőbeállóval, padokkal, asztalokkal, tűzrakóhellyel. Megközelíthető a jelenleg nagyon gyengén jelölt , majd jelzésű úton.

Szálasi Bunker: 1944. október 16-án, Horthy Miklós kormányzó kiugrási kísérletének kudarca után a hungarista mozgalom vezetője, Szálasi Ferenc vette át a hatalmat. November derekáig a németek kifejezetten ellenezték, hogy Szálasi az oroszok elől Nyugat-Magyarország területére meneküljön, ám ő ennek ellenére megbízott egy bizonyos Liska Jenő budapesti nagyvállalkozót, hogy Kőszegen, a Szabó-hegy mögött építse ki a Gyepű II. vezéri védőkörlet nevű főhadiszállást. A munkálatok 1944 novemberében indultak. A közhiedelemmel ellentétben a földalatti és a felszíni létesítményeket nem munkaszolgálatosok és zsidó emberek építették, ők csak az útépítésben és a körlet kialakításában vettek részt.

A Gyepű II-t egy háromholdas területen alakították ki. A vezéri barakkot a kor viszonyaihoz képest fényűzően rendezték be, s a testőrség, a törzstisztek és a hadtáp épületeit is kulturáltan szerelték föl. A térséget a Hunyadi János testőrzászlóalj védte 458 fővel, egy Deák nevű vezérőrnagy és egy Mészáros nevű vezérkari ezredes parancsnoksága alatt. A főhadiszálláson Szálasi csak rövid ideig lakott, noha Budapestet 1944. november 21-én hagyta el a kíséretével együtt. Ismereteink szerint a védőkörzetben huzamosabban csak 1945. február végétől március 27-ig tartózkodott, amikor aznap este, teherautóra pakolva minden felszerelését és töméntelen mennyiségű iratot, elmenekült nyugatra az ausztriai Semmering felé. Szálasi parancsára a Szent Koronát és a koronázási jelvényeket is Kőszegre hozták, és 1945. március 27-én hajnalban a Kálvária-hegy alatti különálló bunkerből – melyet kifejezetten a korona tárolására építettek – vitték tovább. Május elején érkeztek meg Semmeringből Mattseeba, ahol 5-én Szálasi megadta magát az Egyesült Államok nyolcadik hadseregének. Ezt azért fontos kiemelni, mert az akkor lefoglalt iratanyagot az Egyesült Államoktól a mai napig nem kaptuk vissza, és nem is tudjuk, hogy hol található, mert az amerikai fél ebben az ügyben nem hajlandó tárgyalni. Minden ez irányú próbálkozástól mereven elzárkózik, mondván, „hadiszákmányról” van szó.

A közvélemény előtt kevésbé ismert, hogy miként is esett el a Gyepű II. vezéri védőkörlet. Kőszeg ellen az oroszok több mint százhatvan harcokost vetettek be. A város ellenállás nélkül került a kezükbe, a védőkörletet azonban sokáig védték a magyar katonák. Szálasiék március 25-én határozták el, hogy elhagyják az országot. A 27-i indulást követően a hátramaradt véderők kapták a parancsot, hogy mind a testőrzászlóalj, mind a honvédségi alakulatok az

utolsó golyóig álljanak ellen, ezzel biztosítva a nyilas nemzetvezető visszavonulását. A történelem fintora, hogy a parancsot kihirdető vezérkari százados a védőkörletből távozva meg sem állt az orosz parancsnokságig: fehér zászlós gépkocsin érkezve megadta magát. Ráadásul vitte magával a magyar alakulatok állástérképét is, így a Vörös Hadsereg rendkívül kemény és pontos támadást intézett a centiméteres pontossággal meghatározott célpontok ellen. A négyszázötvennyolc fős testőrzászlóaljából csak háromszáz ember tudott az erdőn keresztül, keserves harcok árán visszavonulni. Egy hadnagy visszaemlékezéseiből tudjuk viszont, hogy az árulás ellenére a magyar erők keményen ellenálltak, és itt a lejtőn legalább kétszáz orosz katona vesztette életét.

A lejtő ma már újra csöndes. A háború sebeit eltüntette a természet, s a Gyepű II. vezéri védőkörletet visszahódította az erdő. Az 50-es években berobbantott bunkert néhány éve tárták fel kőszegi vállalkozók segítségével.

Szelídgesztenye tanösvény: Velem községben 10 állomáshely kialakításával tematikus útvonal jött létre. A rövid séta során a látogatók a helyi látványosságokat, kézműveseket és a helyi különlegességeket ismerhetik meg.

Szent Vid: A Velem felett magasodó Szent Vid-hegyen áll a Szent Vid kápolna, mely már messziről jól látható. Egykoron itt volt a település, amit az értékes régészeti leletek is igazoltak. A Szent Vid-hegy az őskor óta lakott, miként ezt az itt feltárt erődített telep maradványai is igazolják. Fejlett fémfeldolgozó és fémműves technikára utaló, az i. e. XIII-IX. századból való bronz- és aranytárgyak tömege került elő. A feltárások gazdagították a kelták betelepüléséről (i. e. IV-III. sz.) szerzett addigi ismereteket, és számos római kori érme, ékszer és agyagedény is előkerült, sőt, egy avar-kori temető nyomait is felfedezték.

Később vár állott e helyen - első írásos említése a XIII. századból való, Castrum Viti néven - mely a XIII. században a Németújvári grófok tulajdonában volt. A XVIII. század elején Hilarian pálos szerzetes remetelakot és kápolnát épített a régi vár helyén. A régi várról ma csak néhány csekély falmaradvány tanúskodik.

A hegyen található Szent Vid-templomot, amelynek tornyában 13. századi kerített lőréses alapokat találtak, már a 17. század végén jelzik a források. Jelenlegi, egyhajós barokk épületét 1859-ben építették át. A templom már a 1700-as évektől búcsújáró hely volt.

A névadó Szent Vid-szobor mellett látható még Szent Rókus és Szent Vendel szobra is. A mellékoltárt pedig Pietá-szobor és Szent Vitus faszobra díszíti. Legrégebbi képe 1700-ból való, a lékai hívek adománya, Mária mennybemenetelét ábrázolja. Copf stílusú szószéke a XVIII. század végén készült.

Széles-kő: A Bozsokról induló jelzésen haladva érjük el mintegy 2 km megtétele után a hegygerincen, a volt vasfüggöny nyiladéka mellett jobbra. Az itt található szikla - hasonlóan a pár száz méterre található Kalapos-kövekhez - vulkáni eredetű metamorf kőzetből, zöld palából épül fel. Az egykori tengeralatti vulkán anyagába nagy mennyiségű mészkő keveredett, ez a beszivárgó csapadékvíz hatására kioldódott a kőzetből és ennek következtében a kőzet szerkezete fellazult, felgyorsítva az eróziót. A kőzetben a mészkő egyenetlenül, hol igen nagy, hol alacsony koncentrációban halmozódott fel, ez okozza a különleges sziklaforma kialakulását.

Szénégető-kút: Az Asztal-kőtől kb. 380m-re DK-re, Velemtől a piros túrajelzésen haladva az Asztal-kő irányába, majd innen a jelzésen K felé kb. 450 m-t haladva érjük el a foglalt forrást. Vízugyűjtője a Bozsoki-patak – Arany-patak – Perint – Gyöngyös-patak.

Szénsavas-kút: A városból a Szabó-hegy felé kivezető Temető utca mellett található kalcium-hidrogén karbonátos, magas keménységű, magas szénadtartalmú forrásvíz. A mesterségesen kialakított kútban 342 méter mélyről tör fel a 20 °C-os forrásvíz, a kút vízhozama 52 l/perc.

Szerdahelyi-patak: Az Írott-kő csúcsa alatt induló, egészen Velemig húzódó Hosszú-völgyben fakadó források vizét összegyűjtő, Velemen és Kőszegszerdahelyen át Lukácsházánál a Gyöngyös-patakba torkolló patak.

Szikla-forrás: A jelzés Zeiger-nyereg és a Stájer-házak közötti szakaszán, a Hármaspatak völgyében található foglalt forrás. Vízugyűjtője a Hármaspatak – Vogelsangbach – Gyöngyös-patak. A forrásvíz hőmérséklete 10 °C, vízhozama átlagosan 24 l/perc.

T-Ty

Tábor-hegy: A Kőszegi-hegység főgerincének egyik „végpontja”, a hegy nevének eredete homályos, valószínűleg a szlovák eredetű „tabor” szóból ered, írásos emlékek azonban nem utalnak arra, hogy a hegy e részén bármikor is tábor lett volna. A kilátás azonban gyönyörű a Hétforrás katlanvölgyére, valamint Léka vára is látható a csúcsról.

Terv-út: A Kőszeget Velemmel összekötő – közel 9 km hosszú - közforgalmú erdei út.

Téglagyári tó: Kőszeg első tava közvetlenül a Horvátzsidány felé vezető országút mellett, vadregényes környezetben található. Az 1 ha nagyságú, 2,5-3,5 méter mély tó agyagbányászat során jött létre. Északi, nyugati és déli oldalon meredek partszegély övezi, amely keleti irányba fokozatosan lapos partszakaszba megy át. Lakói pontyok, amurok, harcsák, valamint csukák.

„Titkos Bunker”: A Kendig csúcsától a Hörmann-forrás irányába indulva pár száz méterre található. Bizonyos feltételezések szerint a Szálasi bunker(rendszer) egy része, azzal egyidős, mások szerint a II. Világháborút követően épült. Valójában a múlt század elején egy üdülő építéséhez kerestek vizet, ezért kutakat fúrtak, melyek kb. 30 m mélyek, de vizet még ilyen mélyen sem találtak. Sajnos jelenleg fedetlenül állnak, ami rendkívül balesetveszélyes.

Trianoni-kereszt: A Kálvária templomtól É-i irányba az épület mögött a jelzést követve 500 métert követően jutunk el az 1936-ban emelt Trianoni-kereszthez, ahonnan szép kilátás nyílik a szomszédos osztrák területekre.

Tündér-kút: A Kőszegi-hegység legmagasabban fekvő forrásai közé tartozik, nem foglalt forrás. Megközelíthető a Bozsokról az Írottköre vezető jelzésről leágazó jelzésű úton. Az Ebenspanger-forrás szomszédságában található forrás neve már az 1800-as évek végéről ismert.

U

V-W

Velem: Környéke már az újkőkorból is lakott volt. Az emlékek legjelentősebb lelőhelye a község feletti 582 méter magas Szent Vid-hegy. Itt egy i. e. 13-11. század idején kialakult erődített telep maradványait tárták fel, amely a hegyek alján futó kereskedelmi utat felügyelte. A közelben talált érceknek köszönhetően kiemelkedő jelentőségű fémműves telep alakult ki az erődítmény aljában létesült településen. A kemencéket és műhelyeket 1896-ban Miske Kálmán kezdte feltárni. Az 1929-ig tartó ásatások egyik legrádjósabb eredménye egy arany diadém volt, amelynek kora i. e. 11-9. századira tehető. A római korból domborműves köemlék, érmék, ruhatűző tűk (fibulák) és agyagedények kerültek elő, a népvándorlás korából avar temető nyomaira bukkantak a hegy oldalában. Az Árpádkorban is erődített helyként szolgált, de egyes vélemények szerint vára Karoling eredetű volt. Első magyar említése a 13. századból való, már Szent Vid néven. A vár a 13. században, a hozzátartozó falvakkal együtt, a Németújváriak birtoka lett. A község neve először 1279-ben, a rohonci vár részeként, Velem alakban maradt fenn. Rohonc birtokosai uralták. A két világháború közötti időszakban fedezték fel természeti értékeit, idegenforgalma fellendült, sokan még Budapestről is vásároltak itt hétvégi telket. 1944-45-ben a világháború utolsó hónapjaiban a menekülő Szálasi kormány rendezkedett be a községben, itt helyezték el a miniszterelnökséget, itt őrizték a koronát

1944. december 29. és 1945. március 19. között és 1944. december 24-én a településen tartották utolsó országgyűlésüket. A Stirling-villa és környéke ma népművészeti alkotótelep. A Szent Vid templomot, tornyában 13. századi kerített lőréses alapokkal, egyhajós, barokk épületet már a 17. század végén jelzik a források. 1713-ban egy Hilerián nevű szerzetes épített itt remetelakot és kápolnát. A 18. századtól a környékbeliek búcsújáró helyként is látogatták. Mai alakját az 1859-es átépítésnél alakították ki, ekkor Szt. Vid szobra a Fájdalmas Szűzanya mellékoltár fölé került. A névadó Szent Vid-szobor mellett látható még Szent Rókus és Szent Vendel szobra is. A mellékoltárt pedig Pietá-szobor és Szent Vitus faszobra díszíti. Legrégibbi képe 1700-ból való, a lékai hívek adománya, s Mária mennybemenetelét ábrázolja. Copf stílusú szószéke a 18. század végén készült.

Vízimalom (Rákóczi u. 1.): a kétkerekes malmot 1568-as összeírás említette először, ma az utolsó molnár família, a Schulterek nevét őrzi. 1870 és 1900 között nem működött, 1913-ban lebontották, de a következő évben kőből újjáépítették. 1951-ben államosították, de csak néhány évig működött. Bezárása után először teljesen fel akarták számolni, de 1965-ben műemléki védetség alá helyezték, majd 1980-ban helyreállították, és bemutatóhellyé alakították. Ma szépen helyreállított múzeum, ugyanakkor a gabona őrlésére képes. A terület hajdani számos vízimalma a gyors hegyi patak energiáját használta fel.

Szent Vid-hegyi régészeti ásatások bemutatása címmel a Rákóczi u. 73. szám alatt fotókiállítás tekinthető meg.

Az október közepén megrendezésre kerülő Velemi Gesztenyeünnep az ősz (október) egyik legszebb szabadtéri rendezvénye lett. Gesztenyéhez kapcsolódó gasztronómiai különlegességek, népművészeti bemutatók, gyermekjátékok, táncos és nívós zenei programok várják a vendégeket.

Védett növényeket bemutató (élő) tanösvény: Megtekinthető Kőszegen a Chernel kertben (Arborétum utca). A tanösvény Magyarország kipusztulással veszélyeztetett növényeit mutatja be. A mesterségesen nevelt növényeket kis ágyásokban találjuk, ahol a 96 faj mellett tábla mutatja azok nevét és jellemző élőhelyét.

Vörös-kereszt: Az ötméteres tölgyfa övezte, 1984-ben emelt vörösre festett kereszt a hegység egyik talán legfontosabb turista- és erdészeti csomópontja, hiszen innen öt irányba indulnak a forgalomtól elzárt erdészeti utak (4 közülük aszfaltozott), valamint több fontos turistajelzés is itt ágazik el, illetve érinti a pihenőhelyként kialakított helyet.

X-Y

Z-Zs

Zeiger-nyereg: Erdészeti és túracsomópont a Tábor-hegy lábánál, ahonnan turista- vagy egyéb erdészeti úton öt irányban indulhatunk tovább (Szikla-forráson keresztül Stájer-házak, Hétforrás, Kereszt-kúti Erdei Pihenő, Vörös-kereszt és Tábor-hegy).